

ЗАМРИГА А. В.,кандидат економічних наук,
асистент кафедри правового
регулювання економіки*(Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана)*

УДК 346.548

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СПОЖИВАЧА
В ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ**

У статті здійснено дослідження теоретико-правових засад правового статусу споживача у господарських правовідносинах. Виявлено основні недоліки, які не дають можливості повним чином розкрити статус споживача з точки зору Господарського права, запропоновано шляхи щодо їх вирішення. Порівняно практику України з країнами Заходу.

Ключові слова: *споживач, суб'єкти господарських правовідносин, правовий статус, правове регулювання.*

Исследованы теоретико-правовые основы правового статуса потребителя в хозяйственных правоотношениях. Выявлены основные недостатки, которые не дают возможности полным образом раскрыть статус потребителя с точки зрения Хозяйственного права, предложены пути их решения. Сопоставлено практику Украины со странами Запада.

Ключевые слова: *потребитель, субъекты хозяйственных правоотношений, правовой статус, правовое регулирование.*

Studied theoretical and legal foundations of the legal status of the consumer in the economic legal relationship. The basic flaws that make it impossible to complete way to reveal the status of the consumer in terms of commercial law, the ways of their solution. Mapped practice of Ukraine with the West.

Key words: *consumer, subject of the commercials relations, legal status, legal regulation.*

Вступ. Як і будь-яка правова категорія, господарські правовідносини вимагають точної визначеності сутності та складу. Суб'єктами господарських правовідносин, відповідно до статті 2 Господарського кодексу України (далі – ГК України), є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності. Правовий статус кожного з учасників визначений окремими положеннями ГК України, але головним недоліком цього акта є відсутність чіткого визначення прав та обов'язків споживача як суб'єкта господарських правовідносин, а також самого поняття споживача як учасника цих відносин. Саме тому виникає потреба окреслення сутності та правової основи діяльності споживача як одного з учасників господарських правовідносин, а також в контексті Євроінтеграції України доцільно дослідити регулювання цього питання з точки зору країн Євросоюзу. Для того, щоб більш детально розкрити особливості правового статусу споживача як учасника господарських правовідносин,

у роботі використовувались наукові праці таких науковців, як О.М. Вінник, О.В. Сергійко, О.В. Безух, Роберт Брадгейст.

Постановка завдання. Метою статті є детальне вивчення правового статусу споживача у господарських правовідносинах та надання правової характеристики щодо доцільності використання цього терміна в тому контексті, в якому його виділяє ГК України. Мета дослідження зумовила необхідність вирішення таких завдань: проаналізувати та визначити значення категорії «споживач»; встановити доцільність виділення споживача як учасника господарських правовідносин; порівняти практику застосування цього терміна в Українському законодавстві та в законодавстві країн Євросоюзу.

Результати дослідження. Правовий статус споживачів, безумовно, є категорією, на яку необхідно звернути увагу. Насамперед слід визначити, в чому полягає суть поняття «правовий статус» та яким чином він пов'язаний зі споживачами як з учасниками господарських правовідносин.

У визначенні правового статусу будь-якого суб'єкта акцентується увага на його ролі та місці у системі права (правовідносин) та на тому, чим він відрізняється від інших суб'єктів. Водночас правова наука й досі не виробила єдиного підходу до понять «статус», «правовий статус», «правове положення», «правове становище», які досить часто вживаються як у нормативно-правових актах, так і в науковій літературі, здебільшого правничого характеру [4, с. 62].

Поняття «правовий статус» застосовується не тільки до споживачів як суб'єктів господарських правовідносин. Так само можна виділити правовий статус іноземців, юридичних осіб, органів державної влади та інших учасників відносин у сфері господарювання.

Іншими словами, правовий статус – це правосуб'єктність, поєднана з гарантіями, обов'язками, якими наділяється фізична або юридична особа та які спрямовані на забезпечення реалізації ними своїх потреб.

У загальному вигляді правовий статус є специфічною якісною характеристикою (властивістю), яка визначає положення (становище) суб'єкта у тій чи іншій системі суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних, міжнародних тощо) через правове (юридичне) встановлення його прав та обов'язків [4, с. 63].

Для визначення правового статусу споживача як учасника господарських правовідносин необхідно з'ясувати значення цього поняття. Слід зазначити, що Господарський кодекс України не дає чіткого визначення, саме тому необхідно звертатися до інших нормативно-правових актів, для надання характеристики цієї правової категорії.

Зокрема, визначення міститься у Законі України «Про захист прав споживачів» та Законі України «Про природні монополії». Відповідно до статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів» споживач – це фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. Стаття 1 Закону України «Про природні монополії» визначає, що споживач – це фізична або юридична особа, яка придбаває товар, що виробляється (реалізується) суб'єктами природних монополій.

Таким чином, можна спостерігати, що жодне з визначень не характеризує споживача як учасника господарських правовідносин. Тим самим положення Закону України «Про захист прав споживачів» чітко вказують на відсутність зацікавленості споживача у здійсненні підприємницької діяльності, що суперечить положенням, які визначають статус учасників господарських правовідносин.

Водночас варто зауважити, що відповідно до частини 3 статті 175 ГК України зобов'язання майнового характеру, що виникають між суб'єктами господарювання та негосподарюючими суб'єктами – громадянами, не є господарськими і регулюються іншими законодавчими актами. Таким чином, можна виділити те, що, з одного боку, споживач виокремлюється як учасник господарських правовідносин, а з іншого – спори між споживачем та господарюючим суб'єктом не регулюються нормами господарського законодавства. З огляду на ці положення виділення споживача як учасника господарських правовідносин підлягає сумніву [1].

У своїй праці О.В. Сергійко доходить висновку, що не всі категорії осіб, перелічені в статті 2 ГК України, є суб'єктами господарських правовідносин (господарського права). Такими суб'єктами є лише ті учасники відносин у сфері господарювання, яким притаманна сукупність необхідних для цього ознак (рис), а саме: безпосереднє здійснення господарської діяльності або керівництво нею; створення (набуття статусу суб'єкта господарських відносин) у встановленому законом порядку; наявність майна, необхідного для здійснення господарської діяльності чи керівництва нею; наявність господарської правосуб'єктності [6, с. 174].

У статті 39 ГК України ще також зазначено, що держава забезпечує громадянам захист їх інтересів як споживачів, надає можливість вільного вибору товарів (робіт, послуг), набуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та використання товарів (робіт, послуг) відповідно до їх потреб, і гарантує придбання або одержання іншими законними способами товарів (робіт, послуг) в обсягах, що забезпечують рівень споживання, достатній для підтримання здоров'я і життєдіяльності. Закон України «Про захист прав споживачів» передбачає захист тільки споживачів – фізичних осіб, які придбавають товар для власного споживання. Водночас споживання поділяється на особисте і виробниче. В обох випадках функція та роль споживача щодо вибору товару певного підприємства, що конкурує на ринку з іншими, є однаковими. У взаємодії підприємств і споживачів необхідно відзначити особливу роль держави на ринку, яка є власником величезних матеріальних ресурсів, залежно від здійснення певних функцій, для забезпечення потреб суспільства може виступати підприємством, споживачем або регулятором та охоронцем економічних відносин, що виникають на ринку [6, с. 174].

Виходячи із вищевказаного, доцільно було б визначити споживача як особу, що придбаває товари для здійснення нею господарської діяльності, звуживши тлумачення цього поняття лише за нормами господарського права.

У законодавстві зарубіжних країн споживач не виступає суб'єктом господарських відносин. Насамперед це зумовлено відсутністю Господарського права як такого. Наприклад, законодавча база Великобританії визначає споживача як особу, що купує якийсь конкретний товар. Професор Роберт Брадгейст виокремлює, що споживач – це особа, яка користується правами, закріпленими законодавством Великобританії, при придбанні товару, що зумовлює реалізацію права продавця продати товар належної якості та відповідно до опису, який надається разом з товаром [7, с. 9].

Також законодавство Великобританії містить окремий акт «Про продаж товарів», яким повністю регулюються відносини між усіма учасниками, незалежно від того, це юридичні особи – підприємці чи фізичні особи. Вказаний нормативний документ визначає порядок укладення договору, а також інші положення, пов'язані з цим процесом [9].

Розглянувши підходи до визначення поняття категорії «споживач», можна виділити те, що господарське законодавство не містить положень щодо чіткого окреслення прав та обов'язків учасників цих відносин. Саме тому можна зазначити, що законодавство про захист прав споживачів, на нашу думку, буде застосовуватись як спеціальне, а положення ГК України – як загальні.

Стаття 4 Закону України «Про захист прав споживачів» включає в себе такі права:

- захист своїх прав державою;
- належна якість продукції та обслуговування;
- безпека продукції;
- необхідна, доступна, достовірна та своєчасна інформація про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця);
- відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону;
- звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав;
- об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання споживачів).

Споживачі також мають інші права, встановлені законодавством про захист прав споживачів [2].

Відповідно до Біллю про права споживача споживачі Великобританії мають право:

- на якісну продукцію;
- на товар, який придатний для використання;
- на товар, який відповідає описові продавця;
- на інформацію про товар до укладання договору з продавцем;
- на оцінку зразка товару;
- на установку товару, якщо договір передбачає це положення;
- на укладення договору про поставку товару та інші права [8, с. 9].

Аналізуючи положення законодавства Великобританії, можна зазначити, що зарубіжний досвід приділяє більше уваги основним положенням – можливостям споживача. І будь-яке порушення цих можливостей несе за собою негативні наслідки для особи, яка вчинила це порушення.

Наступною невід’ємною складовою правового статусу споживача є його обов’язки. Закон України «Про захист прав споживачів» визначає, що основними обов’язками споживачів є такі:

- 1) перед початком експлуатації товару уважно ознайомитися з правилами експлуатації, викладеними в наданій виробником (продавцем, виконавцем) документації на товар;
- 2) в разі необхідності роз’яснення умов та правил використання товару до початку використання товару звернутися за роз’ясненнями до продавця (виробника, виконавця) або до іншої вказаної в експлуатаційній документації особи, що виконує їх функції;
- 3) користуватися товаром згідно з його цільовим призначенням та дотримуватися умов (вимог, норм, правил), встановлених виробником товару (виконавцем) в експлуатаційній документації;
- 4) з метою запобігання негативним для споживача наслідкам використання товару застосовувати передбачені виробником в товарі засоби безпеки з дотриманням передбачених експлуатаційною документацією спеціальних правил, а в разі відсутності таких правил в документації дотримуватися звичайних розумних заходів безпеки, встановлених для товарів такого роду [2].

Цікавими є положення законодавства Великобританії у сфері обов’язків споживачів. Законодавство не виділяє чіткого переліку обов’язків, але водночас вони впливають із самих прав споживачів. Наприклад, право на якісну продукцію передбачає не тільки отримання товару належної якості, але і обов’язок оглянути товар та впевнитись в його належній якості. Так само право на отримання придатного товару для використання (для досягнення конкретної мети споживачем за допомогою відповідного товару) передбачає не тільки придатність товару як основну ознаку придатності товару, але й обов’язок оцінити можливості споживача при використанні цього товару для досягнення конкретних цілей [8].

На нашу думку, ця трактовка складової правового статусу споживачів є доцільною, але не суттєво відрізняється від української моделі, адже не з кожного права можна виокремити обов’язок, тому спектри охоплення цього інституту не відрізняються своїми широтами.

Висновки. Отже, проаналізувавши положення українського та зарубіжного законодавства про статус споживачів, можна зробити висновки про те, що Господарський кодекс України не містить чіткого визначення сутності категорії «споживач», але визнає його учасником господарських відносин. Якщо порівнювати з законодавством Великобританії, то можна побачити, що це поняття в них використовується лише в одному значенні – особа, яка купує товар. Насамперед це зумовлено відсутністю господарського права як галузі права. Тому, на нашу думку, доцільно було б ввести таке визначення в Господарський кодекс України: споживач – це особа, яка придбаває товар для здійснення господарської діяльності. Оскільки Господарський кодекс України не містить спеціалізованих норм щодо правового статусу споживача, то в цьому випадку, на нашу думку, доцільно застосовувати норми Закону України «Про захист прав споживачів». Але положення цього нормативного акта зовсім

по-іншому визначають категорію «споживач». Саме тому цей аспект залишається прогалиною у господарському законодавстві. Щодо правового статусу, то, на нашу думку, необхідно враховувати зарубіжну практику та сприяти адаптації нашого законодавства до норм держав Європи.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144.
2. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 30. – Ст. 379.
3. Про природні монополії : Закон України від 20 квітня 2000 р. № 1682-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – № 30. – Ст. 238.
4. Актуальні проблеми правового забезпечення господарської діяльності в Україні : матеріали круглого столу (м. Харків, 12 березня 2015 р.). – Х., 2015. – 224 с.
5. Безух О.В. Трансформація господарських правовідносин в ринкових умовах / О.В. Безух // Приватне право і підприємництво. – 2015. – № 14. – С. 148–152.
6. Сергійко О.В. Класифікація учасників господарських відносин / О.В. Сергійко // Приватне право і підприємництво. – 2014. – № 13. – С. 173–175.
7. Bradgate R. Consumer rights in digital products / R. Bradgate. – Crown Copyright URN, 2010. – 74 p.
8. Draft Consumer Rights Bill [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/274926/bis-13-925-draft-consumer-rights-bill.pdf.
9. Sale of Goods Act 1979 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1979/54>.

НОВІКОВА В. С.,

кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу проблем
модернізації господарського права
та законодавства
(Інститут економіко-правових досліджень
Національної академії наук України)

УДК 340.5

**ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ СУБСИДІАРНОСТІ
У ПРОЦЕСІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті розглянуто правові засади децентралізації державного управління економікою у сфері ліцензування господарської діяльності, а також роль принципу субсидіарності в процесі реформування влади в Україні. Досліджено сутність і місце принципу субсидіарності в нормативних актах Європейського Союзу, зроблено висновок про важливість упровадження цього принципу в процесі ліцензування господарської діяльності в Україні.

Ключові слова: субсидіарність, ліцензування господарської діяльності, регіоналізація державного управління економікою, децентралізація.

